

A U R A

TIDSKRIFT FÖR AKADEMISKA STUDIER AV NYRELIGIOSITET

Djevleske konstruksjoner: En historisk-tematisk oversikt over skandinavisk satanismeforskning

Asbjørn Dyrendal

Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet, Vol. 4 (2012), 155–178.
doi: <https://doi.org/10.31265/aura.486>

De första tio årgångarna, utgivna mellan 2009 och 2018, av *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) publicerades ursprungligen i tryckt format. Från och med volym 11 (2020), har tidskriften omarbetats till en diamond open access-tidskrift, och har bytt namn till *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). Samtliga artiklar, redaktionella texter och bokrecensioner från volymerna 1–10 publiceras nu online med open access (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) med tillstånd från författarna.

For the first ten volumes, published between 2009 and 2018, *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) was exclusively available in printed form. Starting with volume 11 (2020), the journal is re-envisioned as a diamond open access journal and will be renamed *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). All articles, editorials, and reviews from volumes 1–10 are published online in open access form (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) with the permission of the author(s).

Djevleske konstruksjoner

En historisk-tematisk oversikt over skandinavisk satanismeforskning

Asbjørn Dyrendal

Satanisme er et fenomen som tilhører nyere historie i Skandinavia som ellers i verden. Derav følger at også forskningen på feltet tilhører nyere tid. Men i forhold til andre nye religiøse retninger har satanismen en lengre historie som kulturell fantasi. Denne historien har vært med på å prege så vel fenomenet som forskningen, men kanskje i aller størst grad det siste.

Utvalg

Denne artikkelen handler om skandinavisk satanismeforskning. Hva som skal inkluderes under denne tittelen er ikke uten videre gitt. I den enkleste delen av eksklusjonskriteriene har jeg utelatt faglige foredrag og det aller meste av populærvitenskapelig formidling. Enkelte forord til historiske tekster er inkludert, selv om de ikke nødvendigvis inneholder primærforskning. Jeg har også kun i meget begrenset grad forholdt meg til studentbidrag.

”Satanisme” er en teoretisk term og den er problematisk og problematisert. Under noe tvil har jeg, mest fordi det har dannet et bakteppe for å forstå fokus i en del tidlige bidrag, inkludert en del forskning på forestillinger om satanisme. Jeg har også inkludert en del bidrag om rent såkalt ”litterær satanisme” når den er utført av religionshistorikere.

Til diskusjonen hører også Granholms problematisering om venstre-hånds-okkultisme i en diskuterbart ”post-satanisk” epoke. Det finnes forskning på grupper man kan reise spørsmål om bør inkluderes, eller om det hører hjemme i bredere oversikter over for eksempel esoterismeforskning. Jeg har tatt litt varierende hensyn til dette. Primært har jeg utelatt bidrag om grupper som verken relevante forskere eller aktører i feltet regner som satanistiske, men fordi det er komplisert, og enkelte bidrag inngår i eller bidrar til diskusjonsgrunnlaget er noe inkludert.

Så er spørsmålet om hva som konstituerer ”skandinavisk forskning”. Hva gjør man med skandinaverne som har vært aktive i feltet men som (ikke lenger) holder til i Skandinavia, eller forskning som foretas i Skandinavia av tilflyttede forskere – og hva gjør man med den forskningen de foretok før tilflyttingen? Jeg har valgt å forsøke å være inklusiv, mest fordi bidrag og bidragsytere innenfor dette feltet er innfiltret i hverandre, og fordi skandinavisk forskning i den brede forstand slik blir synlig som så dominant i feltet som den har vært og er. Enkelte av bidragene har vært publisert flere steder, ofte uten eller med kun mindre endringer. Jeg har forsøkt å holde meg til den mest *tilgjengelige* referansen i litteraturlisten, og gjengir ikke alle steder og tider noe har vært publisert.¹

Det meste av forskningen blir knapt summarisk omtalt, mens jeg har valgt ut noen få tema for litt bredere behandling. Denne er dels historisk, dels tematisk gruppert. Vi skal se at det aller meste av den

¹ Siden ikke alle arbeid som er relevante er omtalt i teksten, inneholder litteraturlisten også referanser som ikke er benyttet i artikkelen.

publiserte forskningen har funnet sted etter år 2000, uten at det skyldes at satanismen har hatt noe større gjennombrudd i samme epoke. Snarere har et lite knippe av mest yngre forskere tatt tak i feltet og gitt det en helt annen og mer omfattende belysning. Hovedaktørene blant den yngre garde har vært Jesper Aagaard Petersen ved NTNU, Per Faxneld og Kennet Granholm ved Stockholms universitet. Den mest seniore på feltet er utvilsomt Jim Lewis, som tiltrådte en stilling i Tromsø i 2009 og har fortsatt å bidra siden den gang. I tillegg har også undertegnede skrevet en hel del over en lengre periode. Men som vi skal se er det atskillig flere stemmer som har vært involvert på et felt der skandinavisk forskning på mange måter dominerer.

På jakt etter djevelens disipler

Det har historisk vært lite satanisme å spore i Skandinavia. Med enkelte avgrensede, historiske unntak (jf. Faxneld 2006, 2011) fantes det inntil 1980-tallet knapt annet enn litterær flørt. Det er først og fremst synliggjort for Sverige av bl.a. Fredrik Gregorius (2006). Av overbevisning fantes det lite, av praksis mindre. Ser vi på det religiøse landskapet var det før sent på 1990-tallet mest enkeltindivid og knapt noen organisert gruppeaktivitet. Det meste deretter har vært nettaktivitet. Det betyr ikke at troen på at satanister fantes her og interessen for hva de mon bedrev var like fraværende. Satanisme er og har ”alltid” vært av langt større kulturell betydning som *tema* enn det har vært som sosialt tilgjengelig fenomen. Forskningen speiler også dette. Den faglige interessen for satanisme var lenge preget av en offentlig interesse der demonologiske fantasier om kriminelle handlinger og sammensvergelses sto sentralt. Det er synlig allerede i folkloristen Bente Alvers oppgjør med massemedial ryktespredning og ville spekulasjon

om satanisme på den danske øya Anholt (e.g. Alver 1974).

Imidlertid er det tydelig at allerede den gang fantes det én og annen gruppe ungdommer som eksperimenterte med ”satanist” som identitet i både Sverige og Danmark. Alver har selv rapportert om intervju og observasjon av en liten gruppe i Sverige tidlig på 1970-tallet (e.g. Alver 1990), og i de kritiske reaksjonene på ”Blæsten om Anholt” fantes også en tidlig dansk satanisme representert (Dyrendal & Lap 2008). Mes-teparten av interessen for synlig eksisterende satanisme later imidlertid da som nå til å ha vært rettet mot de den gang nyetablerte gruppene i USA. Det var, på tross av at flere aktive teologer skrev om feltet, lite som var forskningsbasert av det som ble presentert. Først og fremst var det advarselslitteratur der skrekkfortellinger om forferdelige konsekvenser sto sentralt i offentlig debatt.

Skrekkfortellingene fikk enda mer plass da de amerikanske satanismepanikkene fikk gjennomslag i skandinavisk offentlighet fra slutten av 1980-tallet og fremover på 1990-tallet. De religionshistoriske fagmiljøene var sent ute med å analysere fenomenet ”satanismepanikk”. I Skandinavia var det først og fremst undertegnede ved Universitetet i Oslo og senere NTNU (Dyrendal 1997b, 1998, 1999, 2000a, b, 2003) og finske Titus Hjelm ved Universitetet i Helsinki og senere University College London (2002, 2005, 2009²) som viet dette fenomenet faglig interesse. Det var fra midten av 1990-tallet og fremover. Det tok enda lenger tid før man begynte å analysere *satanisme* som selvstendig fenomen. Da denne forskningen så smått begynte, var

² Både Hjelm og undertegnede skrev en del om mediedekning. Det gjorde også en rekke studenter i ulike studentarbeid. Mange av dem er referert i Dyrendal & Lap 2008.

den i sine problemstillinger langt på vei preget av erfaringene under panikkfenomenet. Det gjelder ikke minst min egen forskning, som med begrensede unntak (Dyrendal 1997a) i utgangspunktet var fokusert på nettopp ulike gruppers bidrag til panikken, ikke satanisme i seg selv.

De tema jeg mener å kunne identifisere som sterkt influert av erfaringene og debatten i panikkperioden relaterer seg ikke bare til konspirasjonsteoriene om rituelle ofringer og internasjonale nettverk blant eliter. De dreier seg også om en generell diskusjon om satanisme og kriminalitet, derav også om satanistisk moraltenkning og om politisk ekstremisme. Temaene er innfiltret i hverandre i deler av forskningen på satanisme, men behandles i ulik grad hos forskjellige bidragsytere. Enkelte av temaene blir også tatt opp uten slik bakgrunn, av spesialister på andre tema som kommer innom satanisme i forbindelse med sine spesialiteter.

Satanistisk politikk og moral

Blant de aller tidligste skandinaverna til å skrive mer utførlig om satanisme på 1990-tallet finner vi Tromsø-teologen Roald Kristiansen (Kristiansen 1997/2002). Kristiansen studerte internasjonale nettsteder og fokuserte på de spørsmål som var brennende på det tidspunkt, om satanismens politiske og moralske uttrykk. I det internasjonale materialet Kristiansen samlet på den aktuelle tiden *var* det en rekke høyreekstreme nettsteder som hadde en satanistisk profil, og det var den typen uttrykk som ble det vesentlige fokus i Kristiansens redegjørelse og analyse. Dette kan ses i lys av det lokale norske, men også bredere skandinaviske, mediebildet, der en cocktail av svartmetall, vold, hærverk og høyreekstremisme hadde dominert bildet av satanis-

me etter at idéer om en internasjonal sammensvergelse brøt sammen (jf. Dyrendal & Lap 2008).

Tematikken rundt politikk og moral ble delvis fulgt opp av undertegnede noen år senere (Dyrendal 2004b³) med en annen konklusjon: Visst fantes det noen miljøer der høyreekstremisme og satanisme overlappet. Også i andre satanistmiljøer fantes det strategisk bruk av høyreekstrem symbolikk og politikk. Men bredere, flerårig observasjon av satanistiske netttora i flere land samt tilgjengelige undersøkelser av politiske holdninger blant satanister tilsa at satanister i mye større grad lignet øvrig befolkning i holdninger til politikk og moral. Tematikken ble forfulgt og diskutert i senere arbeid (Søderlind & Dyrendal 2009, Dyrendal 2007).

Disse arbeidene og interessen bak dem sprang ut av en retorisk situasjon skapt av lokale og internasjonale frykttfenomen knyttet til satanisme. Men de var ikke de eneste, hverken regionalt eller internasjonalt, som tok for seg forholdet mellom satanisme og politisk ekstremisme. Det gjorde også Mattias Gardell (2003) og Jacob Christiansen Senholt (2013). Ingen av dem hadde panikkfenomenet som bakgrunn. Gardell inkluderte et utsnitt av det (primært) amerikanske satanistlandskapet i forbindelse med en undersøkelse av ekstremisme hos amerikanske neopaganister. Grenseoppgangen her var til tider flytende, og både på den ekstreme og mindre ekstreme siden av etnisk orientert paganism finner vi mennesker som også har hatt 'satanist' som selvidenti-

³ Første kritiske oppfølging av tematikken rundt høyreekstremisme var på nittitallet, i et forord undertegnede og Mikael Rothstein skrev til en svensk oversettelse av *The Satanic Bible* som aldri så dagens lys. Forordet ble mange år senere trykket i en tysk fellesutgivelse av *The Satanic Bible* og *The Satanic Rituals*

tet. Tilsvarende har Senholt hatt *europaisk* høyreekstremisme som sin hovedinteresse, og de esoteriske ideologier og grupper han har studert under rubrikken satanisme har hatt en særdeles transgressiv ideologi med til dels tydelig høyreekstrem vri.

Anklager og antagelser om politikk og satanisme har en lengre historie. Hvis vi går tilbake til de aller tidligste manifestasjonene av satanisk politikk var den mer tilbøyelig til å gå i den motsatte enden av det politiske spekteret. Djevelen var fra romantikkens Milton-tolkninger en revolusjonær, og omvendt var de revolusjonære sataniske, sett med sine fienders øyne. Fra anklagene mot kretsen rundt Lord Byron og fremover var anklagen om allianse med djevelen en kjent trope om undergravende innflytelser. Per Faxneld (2013d, Under utgivelse a) har vist hvordan Satan og tilliggende djevelbetegnelser ble mobilisert som del av en revolusjonær identitet, der Satans opprør mot guddommen og hans orden ble gjort til en *positiv* analogi for samtidig revolusjonært arbeid, ikke minst i anarkistmiljøer.

Noe av denne tradisjonen finner vi også igjen i moderne satanisme. Politisk finner vi satanister over hele det politiske spektrum, inkludert en eksplisitt esoterisk ”kommunisme” hos *Satanic Reds*, slik bl.a. Jesper Aagaard Petersen (e.g. 2005; 2011b) har omtalt. Petersens fokus har imidlertid snarere vært på å teoretisere dette som uttrykk for bredere holdninger: Både høyre- og venstreradikale posisjoner understreker det *transgressive* element i satanistisk ideologi synlig. De noe større og mer moderate satanistgruppene har holdt noe avstand til de mest politisk og (a)moralsk ekstreme, men siden også de deler et ideologisk imperativ om transgresjon, samtidig som moralen i det vesentligste er sammenfallende mer liberal ideologi ellers, har det vært en utfordring å konstruere ”riktig” transgresjon. Politikk og moral inngår med andre

ord som del av bredere og mer omfattende transgressiv ideologi og (i mindre grad) praksis i Petersens analyser (e.g. Petersen 2009a, 2011a, 2011c, 2013a).

På tross av at Petersen i hovedsak (men se Hjelm et.al. 2009) som Faxneld og Granholm nærmer seg feltet uten panikkfenomenet som bakteppe, utgjør teoretiseringen rundt transgresjon et perspektiv også på slike ytre, sosiale reaksjoner og deres påvirkning igjen på satanismens aktører. To sentrale moment til denne analysen er dynamikken mellom strategiene ”satanisering” (partikularisering/marginalisering) og ”sanitisering” (alminneliggjøring), og opposisjonsdynamikken mellom ”transgresjon fra” de av samfunnets normer man ikke godkjenner og ”transgresjon til” selvstendige målsetninger som ikke nødvendigvis omhandler opposisjon (jf. Petersen 2011a: 80-85; 2011b). Slik blir de transgressive element strategier for identitetskonstruksjon i passe avstand fra og passe tilnærming til mainstreamkultur – og andre sataniske identitetskonstruksjoner.

Kjønn, sex og magi

Spørsmål om transgresjon, seksualitet og kjønn tilhører de tema som nærmest automatisk berøres i forlengelse av panikkens demonisering. I forlengelse av panikkene ble satanisme fremstilt som en patriarkalsk overgrepsideologi, dog fortrinnsvis av dem uten videre kjennskap til hverken ideologi eller praksis. Spesielt seksualitetens domene har imidlertid også tilhørt de sentrale tema for satanistisk selvkonstruksjon, slik blant annet Per Faxneld og Jesper Petersen viser i en bredt anlagt artikkel (Faxneld & Petersen, under utgivelse): demoniseringen av satanisme har knyttet seg til en historisk kobling mellom djevelen og seksuell umoral. I en kristendomskritisk, opposisjonell lesning blir

det negative ”satanisert” som noe positivt, og forbindelsen Satan-seksualitet er ivaretatt i satanismen med *positivt* fortegn som frigjørende kraft. Faxneld og Petersen følger denne tendensen fra demonologi via litteratur til religiøs ideologi og praksis.

Idéen om seksualitet som frigjørende kraft i livet går lengre enn til opprør mot samfunnets repressive sosialisering. Satanisme har i viktige tapninger idéer om sex som en magisk energikilde (e.g. Dyrendal 2012a; Petersen 2012). Tanken er utviklet av LaVey og det er til dels her hans sataniske seksualmagi skiller seg klart fra arven fra Crowley, som ellers dominerer det eksplisitte magibegrepet hans, ved at seksuell opphisselse er én av flere emosjoner som gis betydning i om magi kan virke eller ei (jf. Dyrendal 2012a). Om seksualmagi kanskje ikke spiller like stor rolle i alle versjoner av satanisme, så har det gjennom historien vært en betydelig kilde til både kontrovers og spekulasjon og til forsøksvis transgressiv identitetsformasjon (jf. Faxneld & Petersen under utgivelse) om enn ikke mer enn at frihet gjelder mellom ”consenting adults”.

Seksualitetens tilknytning til magi gjelder bredere enn bare å være én av energikildene til å gjøre magiske handlinger virksomme, på eget og/eller andres sinn. Seksualmagi har ofte også hatt den eksplisitte intensjon at den skal tiltrekke ønskede partnere, men underveis handler det også om selvbevissthet og selvkonstruksjon i form av det å erkjenne seg selv og sitt eget, realistiske potensial: LaVey, som med sin sentrale rolle i praksis fungerer som satanismens moderne ”grunnlegger” (jf. Petersen 2011a) mente at livet selv burde være magisk og leves etter hver enkelts egen, frie vilje. ”Magi” er i den sammenheng del av et mer omfattende selvkonstruksjonsprosjekt, noe vi også ser i andre versjoner av satanisme. Mye av hverdagsmagien består i enkle, psykologiske selv-

hjelpesteknikker. Men selv om deler av magien LaVey promoterte besto i en esoterisering av psykologisk innsikt og atferdsmanipulasjon, slik Jesper Petersen tydelig har vist (jf. Petersen 2012), sto han slik Petersen også demonstrer åpenbart også i en esoterisk tradisjon. LaVeys mest eksplisitte magikonsept var nok til dels lånt fra Aleister Crowley (jf. Dyrendal 2012a), men en mer komplett forståelse viser at ”satanisk livskunst”, blant annet hvordan selvet skapes og brukes, på samme måte tilhører magiens domene. Det gjelder bredere i både satanistisk miljø og i andre esoteriske miljø, slik vi også ser i Jacob Senholts arbeid med Order of Nine Angles (jf. Senholt 2013). Petersen (2013a) viser hvordan kunstteori og moderne kunst kaster lys over viktige deler av tenkning og praksis innen det satanistiske miljø, slik det også får fruktbar anvendelse for annen moderne esoterikk.

Tematikken tilknyttet satanisme og esoterikk er ikke minst belyst av forskere som som kom inn i satanismeforskningen fra esoterismeforskningen. En ”outsider” som Egil Asprem (Universitet i Amsterdam) har primært vært innom satanisme i forbindelse med praksis og teori rundt enokiansk språk og magi (Asprems 2012). Kennet Granholm kommer også inn i satanismefeltet fra studier av esoterisme, nærmere bestemt varianter av esoterikk på en selverklært ”left-hand path” (e.g. Granholm 2005, 2006, 2009c). Grensene til det satanistiske er diskuterbare og Granholm bruker blant annet en diskusjon av magi hos Temple of Set (Granholm 2013) i diskusjon av hvorfor han etter hvert foretrekker ”post-satanisk” som betegnelse på det nyere landskapets mer mangslungne demoniske interesser.

Granholms bidrag spenner over både samtidig bredde og historisk dybde. Med en forkjærlighet for venstrehåndsveien synliggjør han overgripende fellestrekk så vel som konkrete forskjeller i blant annet

sine gjennomganger av ulike grupper, deres symboler og holdninger (e.g. Granholm 2008, 2009a,c, 2011).

Noe av forskjellene kan ligge i kjønnsideologi. Granholms sentrale studieobjekt, svenske Dragon Rouge, har like klare feministiske element i seg som noen av de historiske satanister Per Faxneld har studert. I dominerende deler av samtidig satanistisk diskurs rundt seksualitet, menneskets natur, frigjøring og effektiv magi finner vi imidlertid også klare, androsentriske, for ikke å si misogyne, aspekt (e.g. Faxneld & Petersen, under utgivelse). Flere har tatt opp slike trekk hos viktige ideologer som Anton LaVey: Som stifter presenteres LaVey hagiografisk som en eksemplarisk satanist. Mannsbildet som konstrueres er prototypisk ”hard maskulinitet”. I LaVeys egne skrift presenteres også en prototypisk ”satanic witch” som den primært manipulativt myke femininitet (e.g. Dyrendal 2004a). Både undertegnede, Faxneld og Petersen anerkjenner denne siden ved tekster og praksis, men vi problematiserer det samtidig som en for enkel lesning. Allerede internt i de tekster som fremhever idealiserte, klassiske kjønnsstereotype-prototyper presenteres grunnlaget for å undergrave dem, både gjennom et generelt ideal om mangfold og frihet og gjennom et esoterisk menneskesyn der det ytre kjønn kun er del av et mer komplekst, ”androgyn” hele. I tillegg kommer, slik blant annet Faxneld har vektlagt i sin historiske forskning, den inverterende tolkningsstrategi som gjør at utvalgte moralnormer og kjønnsroller kan snus strategisk på hodet når man vil. Og det har man villet, både nå og før (e.g. Faxneld 2012a; Faxneld, under utarbeidelse).

Begrepet og kategorien: teoretiske og historiske overveielser

Som nevnt innledningsvis har flere, både bredere internasjonalt og i

skandinavisk forskning, påpekt at begrepet satanisme er problematisk. Dermed er det også problematisert. En av de viktige årsakene til at begrepet er problematisk handler om teologisk projisert satanisering, der for eksempel kristne apologeter stempler så godt som alle fenomen de anser for uønsket som ”satanistiske”. Dermed har flere sett det som ønskelig å vektlegge selvbetegnelse (e.g. Dyrendal 2004b), om enn ikke til eksklusjon for andre kriterier. Petersen (2009a, 2011a) og undertegnede (e.g. Petersen & Dyrendal 2012) har etter hvert brukt en firefoldig, stipulativ avgrensning av hva vi jevnt over ønsker å undersøke under termen satanisme: en 1) antinomistisk, 2) selv-religiøs, 3) selverklært satanisk/demonisk identitet med 4) en subkulturell, genealogisk tilhørighet. Vi har landet på en pragmatisk tredeling av posisjoner innenfor landskapet som i siste runde har fått betegnelsene rasjonalistisk, esoterisk og reaktiv. Den bredeste og dypeste diskusjonen av dette finnes i Petersens avhandling, *Between Darwin and the Devil* (Petersen 2011a, for kriteriene spesielt s. 62-67).

Det første definisjonskriteriet relateres til transgresjonselementene over, det andre til et bredere, samtidsreligiøst fellesskap med likheter og forskjeller (e.g. Dyrendal 2009a). Granholm (2009c, 2013) har imidlertid kritisert kriteriene for samlet å favne for bredt når det eksplisitt satanistiske inkluderer ”det demoniske”. Det er her han vil erstatte med en kategori for det ”post-sataniske”, men overgripende påpeker han at det alt sammen faller innenfor den bredere kategorien ”left-hand path” i vestlig esoterisme.

Debatten er ikke død, men det viktigste er kanskje primært refleksjonene og reflekterte valg, heller enn konklusjonen. For mitt eget vedkommende var intensjonen med å vektlegge genealogien opprinnelig historisk, og å få frem kontinuitet og brudd innenfor en diskurs og

et miljø fra LaVey og fremover (e.g. Dyrendal 2004b). Petersen har undersøkt og teoretisert betydning av de ulike sidene ved trekkene i den stipulative definisjonen dypere og grundigere, og han har argumentert kraftfullt for deres analytiske nytte. Det er samtidig en serie argumenter for å inkludere en del av det landskap Granholm vil kalle post-satanisk i ”det satanistiske miljø” (Petersen 2011a).

Petersen og undertegnede har også primært ønsket å se på et historisk landskap der organisert virksomhet av grupper likesinnede begynner å spille en rolle. Vi har dermed skilt ut både en teologisk projisert ”diskurs om det sataniske” og en positiv ”satanisk diskurs” før det litterære gikk over i organisert virksomhet og selvidentitet. Per Faxneld undersøker i sitt brede historiske arbeid også ”litterær satanisme” men har i samme sett arbeid vist at både ideologiske moment som er viktige i senere tid og selverklært satanistisk identitet kan spores tilbake til minst slutten av 1800-tallet (Faxneld 2006, 2011, 2013a,d).

Det er først og fremst Faxneld som har sett systematisk på de tidligste, litterære satanismene,⁴ og så langt har mesteparten av hans publiserte arbeid hatt en tung historisk og litterær dimensjon. Han er imidlertid ikke alene om å avdekke overraskende tidlig satanistisk selvidentitet. I Skandinavia er det historikeren Mikael Häll (2013) som har funnet de tidligste tilfellene av slik uttrykt identitet – i heksejaktenes Sverige! Deretter tok det imidlertid nokså mange århundrer før man fikk noe som ligner arvtagere, i det minste i uttrykt preferanse for betegnelse.

⁴ Undertegnede har dyppet tærne, men mest i populærvitenskapelige bidrag som boken *Demoner* (Humanist forlag 2006).

Demografi og populærkultur

Hvem er så disse menneskene som kaller seg for satanister, og hvordan kom de til å kalle seg det? Forskerne over har arbeidet primært med tekster, sekundært med intervjumateriale og noe deltagende observasjon. Internett har vært sentralt i kvalitativt arbeid fra starten av (e.g. Kristensen 2002, Dyrendal 2004b, Petersen 2008, 2013c). Religions-sosiologen James R. Lewis har imidlertid også brukt internett som verktøy for mer *kvantitativ* undersøkelse.

Dette arbeidet begynte, som hans arbeid med legitimeringsstrategier hos bl.a. satanister, før han begynte å arbeide i Norge (Lewis 2001, 2002, 2003). Han har imidlertid fulgt opp også senere. Lewis har samlet inn kvantitative data om satanisme ved hjelp av nettskjema i tre runder med "Satan survey" én, to og tre. Analysene er spredt utover publikasjoner med ulike fokus. Som del av en bredere interesse for å ettergå eldre teorier om konvertering og identitetsformasjon har han for eksempel skrevet spesifikt om hvordan bildet ser ut for satanister (Lewis 2010).

Bildet som tegnes i materialet er av en noe yngre skare med noe kortere medlemskap enn man ser i undersøkelser av andre nye religiøse bevegelser. Det er flere unge menn enn kvinner. Mange er i tidlig etableringsfase eller tidligere, hvilket også betyr at mange er under utdanning. Politisk er de spredt utover hele registeret. Geografisk er de som har svart mest effektivt spredd utover den delen av verden der vesteuropeiske språk tales. De utgjør varierende, men alltid helt marginale, andeler av befolkningen der de bor. Dermed er også internett og populærkultur viktige rekrutterings- og sosialiseringsarenaer, og konsumstrategier får betydning.

Denne typen tematikk er behandlet av flere (Dyrendal 2008, Peter-

sen & Dyrendal 2012) og det blir klart at populærkultur ”alltid” ser ut til å ha spilt en viktig rolle (se f.eks. Faxneld & Petersen, under utgivelse). Populærkulturen er en arena der ulike fantasier, spekulasjoner og alternative virkeligheter kan konstrueres og gis materiell virkelighet der de ikke ellers har noen sosial plausibilitetsstruktur. Resulterende materielle produkt kan sirkulere over lengre tidsrom, formidles via subkulturelle nettverk og i større marked, og inspirere til identitetskonstruksjoner på ulike måter (jf. Dyrendal 2005, 2008, Petersen & Dyrendal 2012).

Et viktig empirisk felt i nordisk populærkultur har vært satanisme og svartmetall, og emnet er behandlet av flere (bl.a. Granholm 2011, Dyrendal 2009b, Petersen 2011a, Mørk 2009). Ikke minst er dette temaet behandlet i forskjellig grad i en lang rekke masteroppgaver og andre studentarbeid som ikke er nevnt her. Et av poengene som går igjen hos mange er at mye av bildet som ble dannet av tidlig Black Metal som satanistisk er forenklet og misvisende. Granholm (2011) argumenterer som Mørk (2009) for at den vesentligste innflytelsen og identiteten som er synlig i tidlig norsk svartmetall er *hedensk*, ikke satanistisk, og det er vanskelig å argumentere mot tolkningen. Det er utvilsomt og en sentral åre som konstruerer en ”reaktiv” satanisme der transgresjon fra og invertering av normer og ideal i samfunnet ellers står sentralt (jf. Søderlind og Dyrendal 2009), men samtidig var det norrøne alltid minst like sentralt i det samme prosjektet. Det tok også gradvis mer over, selv om senere bølger internasjonalt etter hvert har skapt flere selverklærte satanister enn det noen gang eksisterte i det tidlige norske miljøet. Og denne satanismen antar, som vi også kunne se i den tidlige svartmetallkulturen, alle mulige varianter, fra det rasjonalistiske til esoteriske varianter med sterkt reaktive islett.

Avslutning

Satanismeforskningen har favnet langt flere tema enn dem som er behandlet over. Spesielt Petersens arbeid er komplekse forsøk på å utarbeide teori for flere felt samtidig. Som Lewis (2003) analyserer han for eksempel hvordan legitimering ved hjelp av påkalling av vitenskap blir et sentralt element i diskursen, men han teoretiserer også en parallell prosess der det ”sekulære” blir gjort esoterisk og påpeker den strategiske bruken av esoterisk arv (Petersen 2011c). Legitimering ved hjelp av en strategisk bruk av esoteriske forløpere påpekes også av nyere bidrag hos Faxneld (2013e).

Dette er nyere bidrag til forskningen, men spørsmålene er klassiske, så de inngir ingen ”ny retning”. Samtidig er satanismeforskning så ferskt og så mange bidrag er enten nylig utgitt eller underveis i utgivelsesprosessen at det ikke er så lett å peke ut noen spesifikk retning forskningen på ”feltet” går i. Kanskje kan vi se, og jeg håper det er tilfelle, en tilbøyelighet til at forskning på satanisme mer flytter tilbake i den bredere kontekst den hører hjemme, som forskning på historie og litteratur, samtidig nyreligiøsitet og esoterikk, plassert i mangefasettete kulturelle, sosiale og politiske landskap. Empirien er til dels spesifikk, og det trengs mer kunnskap om denne på alle områder, men det siste er alltid sant om nesten alt, og det er ingen grunn til å lage nye disipliner hver gang man finner ny empiri.

Skal jeg likevel peke ut noen tilsynelatende retninger og kunnskaps-hull som ser ut til å bli noe mindre i de nyeste bidragene, så er kanskje det mest interessante de marginale bevegelsene. I det mangfoldige, individualistiske, esoteriske ”post-sataniske” landskapet eksisterer en rekke ”internettreligioner” et sted mellom helt individuelle konstruksjoner og (oftest ustabile) gruppedannelser. Her er et komplisert og

interessant felt med både utfordrende og til dels ubehagelige konstruksjoner å analysere – for den som vil.

Litteraturoversikt

- Alver, Bente G. 1974. Blæsten om Anholt. *Tradisjon. Tidsskrift for folkeminnevitenskap* Vol.4, ss.1-20.
- Alver, Bente G. 1990. *Creating the Source through Folkloristic Fieldwork*, FF Communications No.246. Helsinki: Academia Scientarium Fennica.
- Alver, Bente G. 1993. Er fanden bedre end sit rygte? Fakta og fiktion i folkelig fortelling. *Tradisjon. Tidsskrift for folkeminnevitenskap* Vol.23, ss. 1-17.
- Asprem, Egil. 2012. *Arguing with Angels: Enochian Magic and Modern Occulture*, Albany, NY: State University of New York Press
- Bogdan, Henrik. 2008. "Satanism". I Svanberg, Ingvar (red.). *Religion i Sverige*, Stockholm: Dialogos Förlag, ss.339-343
- Dyrendal, Asbjørn. 1997a. Magi og motmagi. "Fundamentalisme" og "det okkulte" i USA, i *CHAOS. Dansk-norsk tidsskrift for religionshistoriske studier* 27, ss.57-77
- Dyrendal, Asbjørn. 1997b. På flukt fra Djevelen? Påstått biografiske beretninger om okkultisme, i Selberg, Torunn (red.): *Utopi og besvergelse. Magi i moderne kultur*, KULTs skriftserie nr.83. Oslo: Norges Forskningsråd 1997. s. 71-86
- Dyrendal, Asbjørn. 1998. Media Constructions of Satanism in Norway. i *FOAF Tale News* No.43, ss.2-5
- Dyrendal, Asbjørn. 1999. Satanisme som moderne konspirasjonsteori. Satanismepanikkene og den paranoide stil. *Svensk Religionshistorisk Årsskrift* høst 1999, s.133-162
- Dyrendal, Asbjørn. 2000a. Fanden er løs. En utviklingshistorisk fremstilling av "satanisme" som moderne ondskapsforestilling. i *Marburg Journal of Religion* vol.5 no.1. (<http://www.uni-marburg.de/religionswissenschaft/journal/mjr/dyrendal.html>)
- Dyrendal, Asbjørn. 2000b. "Satanismen och den moderna ondskan." i Hammer, Olav & Catharina Raudvere (red.): *Berättelser om ondskan*, Stockholm: Wahlström & Widstrand 2000. ss.137-164
- Dyrendal, Asbjørn. 2000 c. Satanisme, kriminalitet og ondskapsforståelse. i *Kritisk forum for praktisk teologi*, nr.81, ss.35-47.

- Dyrendal, Asbjørn. 2003. *True Religion versus Cannibal Others? Rhetorical Constructions of Satanism among American Evangelicals*, Acta Humaniora nr. 174. Oslo: Unipub forlag 2003.
- Dyrendal, Asbjørn. 2004a. "Et satans mannfolk: den autoriserte Anton LaVey." *Din* 2-3: 73-83.
- Dyrendal, Asbjørn. 2004b. "Satanisme – en innføring." *Din* 4: 48-58.
- Dyrendal, Asbjørn. 2005. "Satanisme og populærkultur." *Din* 3-4: 49-59.
- Dyrendal, Asbjørn. 2007. Satanismens historie. i *Humanist. Tidsskrift for livssynsdebatt* Nr.1 2007, ss.4-33.
- Dyrendal, Asbjørn. 2008. 'Devilish Consumption. Popular Culture in Satanic Socialization', *Numen* Vol.55 Nr.1: 68-98.
- Dyrendal, Asbjørn & Amina Olander Lap. 2008. "Satanism as News Item in Norway and Denmark. A Brief History" i Lewis, James & Jesper Aagaard Petersen (red.): *Encyclopedic Sourcebook on Satanism*, Buffalo: Prometheus Books, ss.327-360
- Dyrendal, Asbjørn. 2009a. "Darkness Within: Satanism as a Self-religion." i Petersen, Jesper Aa. (red.) *Contemporary Religious Satanism: A Critical Anthology*, Burlington, Vt.: Ashgate. 59-73.
- Dyrendal, Asbjørn. 2009b. "Satanism and Popular Music" i: Partridge, Christopher & Eric Christianson (red.): *The Lure of the Dark Side. Satan and Western Demonology in Popular Culture*, London: Equino, ss.25-38.
- Dyrendal, Asbjørn. 2009c. Media, kriminalitet og religion: satanisme som sterk ondskapsforståelse. i *Impuls. Tidsskrift for psykologi*, nr.2 2009. ss.30-39
- Dyrendal, Asbjørn. 2012. "Satan and the Beast: The Influence of Aleister Crowley on Modern Satanism." i Bogdan, Henrik & Martin P. Starr (red.). *Aleister Crowley and Western Esotericism: An Anthology of Critical Studies*, New York: Oxford University Press, ss.369-394.
- Dyrendal, Asbjørn. 2013. "Hidden Persuaders and Invisible Wars. Anton LaVey and Conspiracy Culture" i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party. Satanism in Modernity*, Oxford University Press, ss.123-139
- Dyrendal, Asbjørn. Under utgivelse. "Satanism in Norway" i Hammer, Olav & Henrik Bogdan (red.). *Encyclopedia of Esotericism in Scandinavia*, Leiden: Brill
- Faxneld, Per. 2005. "The pentagram-spangled Banner: Satanism i USA", i Jonsson, Erik (red.). *Subaltern: Amerika*, Umeå: H: Ströms, ss.192-201.
- Faxneld, Per. 2006. *Mörkrets apostlar: satanisme i äldre tid*, Sundbyberg: Ouroboros förlag.

- Faxneld, Per. 2010a. "Satan as the liberator of woman in four gothic novels, 1786-1820", i Barrett, Maria (red.). *Grotesque Femininities: Evil, Women and the Feminine*, Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Faxneld, Per. 2010b. "En Lucifer för vår tid: esoterism och postmodernitet i Arturo Pérez-Revertés Dumasklubben". i Faxneld, Per & Fyhr, Mattias (red.). *Textens förborgade tecken: Esoterism i litteraturen*, Umeå: H:Ströms Akademia.
- Faxneld, Per. 2010c. "Djävulen är en kvinna: Inledning". i Cazotte, Jacques. *Den förälskade djävulen: Ockult roman från 1772* (redigert og annotert av Per Faxneld), Stockholm: Malört förlag.
- Faxneld, Per. 2011. "The Strange Case of Ben Kadosh: A Luciferian Pamphlet from 1906 and Its Current Renaissance", *Aries: Journal for the Study of Western Esotericism* Vol. 11 Nr. 1, ss. 1-21.
- Faxneld, Per. 2012a. "Feminist Vampires and the Romantic Satanist Tradition of Counter-readings", i Madlo, Gabriela & Andrea Ruthven, (red.) *Woman as Angel, Woman as Evil: Interrogating Boundaries*, Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Faxneld, Per. 2012b. "Blavatsky the Satanist: Luciferianism in Theosophy, and its Feminist Implications", i *Temenos: Nordic Journal of Comparative Religion* (akseptert for høstnr. 2012).
- Faxneld, Per. 2013a. "Witches, Anarchism and Evolutionism: Stanislaw Przybyszewski's fin-de-siècle Satanism and the Demonic Feminine". i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.53-77
- Faxneld, Per. 2013b. "The Question of History: Precursors and Currents", i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss-19-22
- Faxneld, Per. 2013c. "Post-Satanism, Left-Hand Paths and Beyond: Visiting the Margins", i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.205-208.
- Faxneld, Per. 2013d. "Djävulen, den förste anarkisten: Satanism som Leitmotif i Przybyszewskis prosaverk" i Przybyszewski, Stanislaw, *Dödsmässa: Dekadenta berättelser* (redigert og annotert av Per Faxneld), Stockholm: Malört förlag.
- Faxneld, Per. 2013e. "Secret Lineages and De Facto Satanists: Anton LaVey's Use of Esoteric Tradition", i Aspren, Egil & Kennet Granholm (red.), *Contemporary Esotericism*, London: Equinox, & Oakville.

- Faxneld, Per. 2013f. "In communication with the powers of darkness": Satanism in turn-of-the-century Denmark, and its use as a legitimating device in present-day esotericism. i Bogdan, Henrik & Gordan Djurdjevic (red.). *Occultism in a Global Perspective*, London: Equinox.
- Faxneld, Per. Under utgivelse, a. "The Devil is Red: Socialist Satanism in Nineteenth and Early Twentieth Century Europe", *Numen: International Review for the History of Religions*.
- Faxneld, Per. Under utgivelse, b *Svensk Black Metal*, Stockholm: Vertigo
- Faxneld, Per. Under utarbeidelse. *Satanic Feminism: Lucifer as the Liberator of Woman, 1772–2012* (avhandling, Stockholms Universitet).
- Faxneld, Per & Henrik Bogdan. 2013. "Wienerbröd, Lucifer och frimureri: Den märkliga historien om Ben Kadosh". i Kadosh, Ben, *Den nya morgonens gryning: Lucifer-Hiram: Världsbyggmästarens återkomst* (redigert og annotert av Johan Nilsson), Lund: Sitra Ahra.
- Faxneld, Per & Olav Hammer & Johan Nilsson (red.) Under utgivelse. *Satanism: A Reader*, Oxford: Oxford University Press.
- Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen. 2013. "Introduction: At the Devil's Crossroads", i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.3-18.
- Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen. Under utgivelse. "Cult of Carnality: Sexuality, Eroticism and Gender in Contemporary Satanism", i Bogdan, Henrik & James R. Lewis (red.), *Sexuality and New Religious Movements*, Syracuse N.Y.:Syracuse University Press
- Gardell, Mattias. 2003. *Gods of the Blood. The Pagan Revival and White Separatism*, Durham, NC: Duke University Press.
- Granholt, Kennet. 2005. *Embracing the Dark: The Magic Order of Dragon Rouge – Its Practice in Dark Magic and Meaning Making*, Åbo: Åbo Akademi.
- Granholt, Kennet. 2006. "Den vänstra handens väg. Moral, etik och synen på ondska i en mörkmagisk orden." i Maria Leppäkari & Jonathan Peste (red.): *Hotbilder – våld, aggression och religion*, Åbo: Åbo Akademi, ss. 37-50
- Granholt, Kennet. 2007. "'The Prince of Darkness on the Move'. Transnationality and Translocality in Left-Hand Path Magic." Torino: CESNUR, URL: http://www.cesnur.org/2007/bord_granholtm.htm.
- Granholt, Kennet. 2008. "Temple of Set." i Granholt, Kennet (red.) *Perspektiv på esoterisk nyandlighet*, Åbo: Uniprint, 2008, ss.79-93

- Granholt, Kennet. 2009a. "Worshiping the Devil in the Name of God'. Anti-Semitism, Theosophy and Christianity in the Occult Doctrines of Pekka Siitoin." *Journal for the Academic Study of Magic* 5 (2009), ss.256-286.
- Granholt, Kennet. 2009b. "Left-Hand Path Magic and Animal Rights." *Nova Religio* 12/4 (2009), ss. 28-49.
- Granholt, Kennet. 2009c. "Embracing Others Than Satan: The Multiple Princes of Darkness in the Left-Hand Path Milieu." In Jesper Aagaard Petersen (ed.) *Contemporary Religious Satanism. A Critical Anthology*, Farnham: Ashgate, ss.85-101
- Granholt, Kennet. 2010. "The Rune-Gild: Heathenism, Traditionalism, and the Left-Hand Path." *International Journal for the Study of New Religions* 1/1 (2010), ss. 95-115.
- Granholt, Kennet. 2011. "'Sons of Northern Darkness': Heathen Influences in Black Metal and Neofolk Music." *Numen*, 58/4 (2011), ss. 514-544.
- Granholt, Kennet. 2013. "The Left-Hand Path and Post-Satanism: The Temple of Set and the Evolution of Satanism." i Per Faxneld & Jesper Aagaard Petersen (red.): *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, New York, NY: Oxford University Press.
- Granholt, Kennet. Under utgivelse a. "Occultist Groups in Sweden." i Bogdan, Henrik & Olav Hammer (red.) *Western Esotericism in Scandinavia*, Leiden: Brill.
- Granholt, Kennet. Under utgivelse b. "Occultist Groups in Finland." i Bogdan, Henrik & Olav Hammer (red.) *Western Esotericism in Scandinavia*, Leiden: Brill.
- Granholt, Kennet. Under utgivelse c. *Dark Enlightenment: The Historical, Sociological, and Discursive Contexts of Contemporary Esoteric Magic* (Manuskript til vurdering.)
- Granholt, Kennet. Under utgivelse d. "Theosophically Inspired Groups in Finland." i Bogdan, Henrik & Olav Hammer (red.) *Western Esotericism in Scandinavia*, Leiden: Brill.
- Granholt, Kennet. Under utgivelse e. "The Sigil of Baphomet." i Egil Aspren & Joyce Pijenburg (red.): *Similitudes of the Sublime: Esotericism and Magic in Images*, Seattle, WA: Ouroboros Press.
- Granholt, Kennet. Under utgivelse f. "The Pentagram of Set, and the Trapezoid as Used in the Church of Satan and the Temple of Set." i Egil Aspren & Joyce Pijenburg (red.): *Similitudes of the Sublime: Esotericism and Magic in Images*, Seattle, WA: Ouroboros Press.
- Granholt, Kennet. Under utgivelse g. "Satanism – Christian Contacts." i Muck, Terry C. (red.) *Christian Handbook of Religions*, Ada, MI: Baker Academic Books.

- Granholm, Kennet. Under utgivelse h. "Satanism – History, Beliefs, Practices." i Muck, Terry C. (red.) *Christian Handbook of Religions*, Ada, MI: Baker Academic Books.
- Gregorius, Fredrik. 2006. *Satanismen i Sverige*, Stockholm: Sitra ahra.
- Gregorius, Fredrik. 2013. Luciferian Witchcraft: At the Crossroads between Paganism and Satanism. I Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press.
- Häll, Michael. 2013. 'It is Better to Believe in the Devil:' Conceptions of Satanists and Sympathies for the Devil in Early Modern Sweden. I Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.23-40.
- Hermonen, Marja. 2008. "Rationalistic Satanism: the Individual as Member of a Countercultural Tribe" i Lewis, James R. & Jesper Aa. Petersen (red.). 2008. *The Encyclopedic Sourcebook of Satanism*, Amherst, NY: Prometheus Books, ss.558-592.
- Hjelm, T. 2002. Driven by the Devil: Popular Constructions of Adolescent Satanist Careers. *Syzygy: Journal of Alternative Religion and Culture*. 11, ss.177-195
- Hjelm, Titus. 2005. *Saatananpalvonta, media ja suomalainen yhteiskunta*, Helsinki: Helsinki University Press.
- Hjelm, Titus. 2005. Kun saatana käskee: Nuoret toimijoina suomalaisessa saatananpalvontautisoinnissa. *Nuorisotutkimus*, 23(4), ss.19-34
- Hjelm, Titus. 2008. Saatanan tuntijat: Asiantuntijuus suomalaisessa saatananpalvontautisoinnissa. *Tiedotustutkimus* 31(1), ss.4-20
- Hjelm, Titus (red.). 2009. Satanism and Satanism Scares in the Modern World. *Social Compass* 55(4)
- Hjelm, Titus, Henrik Bogdan, Asbjørn Dyrendal & Jesper Aa. Petersen. 2009. "Nordic Satanism and Satanism Scares. The Dark Side of the Secular Welfare State" i *Social Compass* Vol.56 nr.4, ss. 515-529
- Häll, Michael. 2013. "It is Better to Believe in the Devil:' Conceptions of Satanists and Sympathies for the Devil in Early Modern Sweden" i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.23-40.
- Kristiansen, Roald. 2002. "Satan in Cyberspace: A Study of Satanism on the Internet in the 1990's" *Syzygy. Journal of Alternative religion and Culture*, Vol. 11.
- Lap, Amina Olander. 2013. "Categorizing Modern Satanism: An Analysis of Anton LaVey's Early Writings" i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.83-102

- Lap, Amina & Ole Wolf. 2003. "Satanismens danske rødder – i dag". *Satanisk Bulletin* 9.1, 11-18.
- Lewis, James R. 2001. "'Who Serves Satan?' A Demographic and Ideological Profile". *Marburg Journal of Religious Studies* Vol.6 nr.2
- Lewis, James R. 2002. "Diabolical Authority: Anton LaVey, *The Satanic Bible* and the Satanist 'Tradition'". *Marburg Journal of Religion* Vol.7 nr.1.
- Lewis, James R. 2003. *Legitimizing New Religions*, Piscataway, NJ: Rutgers University Press.
- Lewis, James R. 2009. "Infernal Legitimacy" in Jesper Aa. Petersen (red.). *Contemporary Religious Satanism: A Critical Reader*, Farnham: Ashgate, 41-59
- Lewis, James R. 2010. "Fit for the Devil: Toward an Understanding of 'Conversion' to Satanism". *International Journal for the Study of New Religions* Vol.1 nr.1, ss.117-138.
- Lewis, James R. & Jesper Aa. Petersen (red.). 2008. *The Encyclopedic Sourcebook of Satanism*, Amherst, NY: Prometheus Books.
- Mørk, Gry. 2009. "With My Art I am a Fist in the Face of God": On Old School Black Metal. i Jesper Aa. Petersen (red.) *Contemporary Religious Satanism: A Critical Reader*, Farnham: Ashgate, ss.171-198
- Petersen, Jesper Aa. 2005. "Modern Satanism: Dark Doctrines and Black Flames" i James R. Lewis and Jesper Aa. Petersen (red.) *Controversial New Religions*, Oxford: Oxford University Press, ss. 423-457
- Petersen, Jesper Aa. 2008. "Binary Satanism: The Construction of Community in a Digital World" in James R. Lewis and Jesper Aa. Petersen (red.), *The Encyclopedic Sourcebook of Satanism*, Amherst, NY: Prometheus Books, ss.593-610
- Petersen, Jesper Aa. 2009a. "Introduction: Embracing Satan" i Jesper Aa. Petersen, red., *Contemporary Religious Satanism: A Critical Reader*, Farnham: Ashgate ss. 1-24.
- Petersen, Jesper Aa. 2009b. "Satanists and nuts: The role of schisms in modern Satanism" i Lewis, James R. & Sarah M. Lewis (red.). *Sacred Schisms*, Cambridge: Cambridge University Press, ss. 218-248
- Petersen, Jesper Aa. 2011a. *Between Darwin and the devil. Modern Satanism as Discourse, Milieu and Self*, Trondheim: NTNU.
- Petersen, Jesper Aa. 2011b. "'Smite him hip and thigh': Satanism, Violence, and Transgression" i Lewis, James R. (red.) *Violence and New Religious Movements*, New York: Oxford University Press, ss.351-376

- Petersen, Jesper Aa. 2011c. "We demand bedrock knowledge': Modern Satanism between Secularized Esotericism and 'Esotericized' Secularism" in Olav Hammer and James R. Lewis, (red.) *Religion and the Authority of Science*, Leiden: Brill, 2011, ss. 67-114
- Petersen, Jesper Aa. 2012. "The Seeds of Satan: Conceptions of Magic in Contemporary Satanism". *Aries* Vol. 11.Nr.1, ss. 91-129.
- Petersen, Jesper Aagaard. 2013a. "The Carnival of Dr. LaVey: Articulations of Transgression in Modern Satanism" i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.167-188.
- Petersen, Jesper Aagaard. 2013b. "The Legacy of Dr. LaVey: The Satanic Milieu Today" i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss. 141-144.
- Petersen, Jesper Aa. 2013c. "From Book to Bit: Enacting Satanism Online" i Aspren, Egil & Kennet Granholm (red.) *Contemporary Esotericism*, London: Equinox.
- Petersen, Jesper Aa. 2013d. "The Black Pope and the Church of Satan", i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.), *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press. ss. 79-82
- Petersen, Jesper Aa. Petersen & Asbjørn Dyrendal. 2012. "Satanism" i Hammer, Olav & Mikael Rothstein (red.): *Cambridge Companion to New Religious Movements*, Cambridge University Press, ss.215-230.
- Senholt, Jacob Christensen. 2013. "Secret Identities in the Sinister Tradition: Political Esotericism and the Convergence of Radical Islam, Satanism and National Socialism in the Order of the Nine Angles" i Faxneld, Per & Jesper Aa. Petersen (red.). *The Devil's Party: Satanism in Modernity*, Oxford: Oxford University Press, ss.250-274.
- Søderlind, Didrik & Asbjørn Dyrendal. 2009. "Social-Democratic Satanism? Some Examples of Satanism in Scandinavia" i Jesper Aagaard Petersen (red.). *Contemporary Religious Satanism. A Critical Reader*, Farnham:Ashgate 2009. Ss. 153-170